

МІНІСТЭРСТВА АДУКАЦЫІ РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ
Установа адукацыі
“Гомельскі дзяржаўны ўніверсітэт
імя Францыска Скарыны”

Хазанава К. Л.

**ГІСТОРЫЯ БЕЛАРУСКАЙ
ЛІТАРАТУРНАЙ МОВЫ**

**заданні да контрольных работ
для студэнтаў завочнай формы навучання
спецыяльнасці 1-21 05 01
“Беларуская філалогія (па напрамках)”**

Гомель 2012

УДК 808.26 (091) (075.8)

ББК 81.411.3 – 923.03

3 416

Аўтар-складальнік: К. Л. Хазанава, кандыдат філалагічных навук, дацэнт

Рэцэнзенты: А. А. Станкевіч, доктар філалагічных навук, прафесар загадчык кафедры беларускай мовы УА “Гомельскі дзяржаўны ўніверсітэт імя Францыска Скарыны”;

В. А. Скачкова, кандыдат філалагічных навук, дацэнт, дацэнт кафедры сацыяльна-гуманітарных дысцыплін Гомельскага філіяла УА Федэрацыі прафсаюзаў Беларусі “Міжнародны ўніверсітэт “МИТСА”

Рэкамендавана да друку Навукова-метадычным саветам Установы адукацыі “Гомельскі дзяржаўны ўніверсітэт імя Францыска Скарыны”

3 – 416 Заданні да контрольных работ па гісторыі беларускай літатурнай мовы: для студ.-завочнай . навучання спецыяльнасці 1-21 05 01 “Беларуская філалогія (па накірунках)”. Аўт.-склад. К. Л. Хазанава. – Гомель: УА “ГДУ імя Ф.Скарыны”, 2012. – с.

ISBN

Заданні да контрольных работ ахопліваюць тэмы 2 часткі гісторыі беларускай мовы – “Гісторыя беларускай літаратурнай мовы”. Заданні размеркаваны па 25 варыянтах і накіраваны на праверку і ўдакладненне ведаў студэнтаў па дысцыпліне.

Для студэнтаў завочнай формы навучання спецыяльнасці 1-21 05 01 “Беларуская філалогія (па напрамках)”

© К.Л. Хазанава

© Установа адукацыі

“Гомельскі дзяржаўны ўніверсітэт

імя Францыска Скарыны”, 2012

Уводзіны

Заданні да контрольных работ ахопліваюць тэмы 2 часткі гісторыі беларускай мовы – “Гісторыя беларускай літаратурнай мовы”. Заданні размеркаваны па 25 варыянтах і накіраваны на праверку і ўдакладненне ведаў студэнтаў па гісторыі беларускай літаратурнай мовы.

Неабходныя тэарэтычныя звесткі для паспяховага выканання заданняў можна знайсці ў падручніках па гісторыі беларускай літаратурнай мовы, гісторыі беларускай літаратуры, гістарычнай граматыцы беларускай, рускай, украінскай моў.

Неабходную дапамогу ў Вашым гістарычным даследаванні можна знайсці ў гістарычных слоўніках беларускай і рускай моў, слоўніках іншамоўных слоў беларускай і рускай моў. Яны спатрэбяцца для выяўлення і аналізу моўных адметнасцей тэкстаў пісьмовых помнікаў, створаных у розныя гістарычныя перыяды развіцця літаратурнай мовы беларускага народа, а таксама для больш дакладнага вызначэння ў старажытных беларускіх творах іншамоўнага ўплыву.

Заданні 1 і 5 больш тэарэтычныя.

Пры адказе на пастаўленыя пытанні ў заданні 1 неабходна выкарыстаць дадатковую літаратуру, гістарычныя матэрыялы, звесткі энцыклапедый беларускай мовы і літаратуры, вынікі гістарычных даследаванняў сучасных лінгвістаў і гісторыкаў. У працэсе аналізу ўказанага стылявога напрамку або жанравай разнавіднасці ці старажытнага пісьмовага помніка пэўнага перыяду гістарычнага развіцця беларускай літаратурнай мовы неабходна ўказаць сацыяльна-палітычныя і культурна-эканамічныя ўмовы і абставіны функцыяновання літаратурнай мовы беларусаў у названы перыяд, а таксама асаблівасці ўзаемадзеяння літаратурнай і размоўнай мовы. Пры гэтым важна не забыць звярнуць увагу на працы сучасных гісторыкаў беларускай і іншых славянскіх моў, прысвечаныя гэтаму перыяду або стылю мовы.

У заданні 5 прапануецца падаць інфармацыю аб адным з помнікаў гісторыі беларускага мовазнаўства. Гэта слоўнікі, граматыкі, буквары. Прычым зноў трэба заўважыць пра гістарычныя ўмовы і абставіны з'яўлення працы, яе аўтара (аўтараў), месца выдання, значэнне ў развіцці славянскага мовазнаўства і наступны лёс. У некаторых варыянтах задання 5 прапануецца даць агляд лінгвістычнай дзейнасці аднаго з беларускіх мовазнаўцаў. Гэтыя

звесткі павінны ўключачь у сябе гады жыцця даследчыка, асноўныя біяграфічныя дадзенныя, указанне на сферу навуковых інтарэсаў, галоўныя мовазнаўчыя даследаванні, кнігі, артыкулы і іх значэнне ў гісторыі беларускага і славянскага мовазнаўства.

Заданні 2, 3, 4 накіраваны на замацаванне навыкаў гістарычнага аналізу старажытных пісьмовых помнікаў беларускай мовы. У заданні 2 пропанаваны тэксты старажытнарускага перыяду (11-13 ст.), заданне 3 утрымлівае старабеларускія тэксты (14-18 ст.), а ў заданні 4 змяшчаюцца беларускамоўныя тэксты, напісаныя лацінкай (17-19 ст.). У сувязі з літарным абазначэннем лікаў у старажытнарускай і старабеларускай мове ў дадзеных контрольных работах у старажытнарускіх і старабеларускіх тэкстах лічбы абазначаюцца вялікімі кірылаўскімі літарамі.

Заданні 2-4 утрымліваюць узоры выканання. Іх неабходна прытрымлівацца ў контрольнай рабоце.

У заключэнні контрольной работы абавязкова трэба ўказаць літаратуру, якой Вы карысталіся.

Жадаем поспехаў!

Заданні і ўзоры выканання

Заданне 1

Ахарактарызываць функцыянальна-стылістичную (або жанравую) разнавіднасць ці старажытны пісьмовы помнік беларускай літаратурнай мовы ў пэўны перыяд яе гісторыі, указаўшы:

- сацыяльна-культурныя асаблівасці функцыянавання літаратурнай мовы ў дадзены часавы прамежак;
- помнікі пісьмовасці, якія належаць да дадзенага стылю;
- моўныя адметнасці ўказаных пісьмовых помнікаў;
- культурныя дзеячы, асветнікі, пісьменнікі, літаратары дадзенага перыяду;
- даследчыкі, якія прысвяцілі свае навуковыя працы ўказанным творам.

Заданне 2 (варыянт 1 – 6)

У старажытнарускіх тэкстаў падкрэсліць і выпісаць семантычныя (сэнсавыя) і стылістичныя стараславянізмы, указаць іх лексічнае значэнне, у стылістичных стараславянізмаў указаць моўныя (фанетычна-арфаграфічныя, марфалагічныя, сінтаксічныя) прыкметы стараславянскай (царкоўнаславянской) мовы. Перакласці тэкст на сучасную беларускую мову. Зрабіць марфалагічны разбор выдзеленых старажытнарускіх слоў.

Узор выканання:

Дн^сь горы и холми точать сладость; оудоли" и пол# плоды Г^сви принос#ть Горнии въспівають и преисподний рыдають Англи див#тс# вид#ще на земли невидимаго на нб^схъ (Слова на вербніцу Кірылы Тураўскага, 12 ст.) [1, с. 20].

Сёння горы і ўзгоркі выдзяляюць салодкае; даліны і палі садавіну Гасподнюю прыносяць; вятры горныя пяюць і пекла рыдаюць; Анёлы глядзяць бачачы на зямлі нябачанага не нябёсах.

Дн^сь – ‘сёння’, семантычны (сэнсавы) стараславянізм;

сладость – ‘штосьці салодкае’, стылістичны стараславянізм – няпоўнагалоссе (у адпаведнасці з усходнеславянскім поўнагалосным адпаведнікам *салодкае*), суфікс *-ость*;

вид#ще – ‘гледзячыя’, стылістичны стараславянізм – суфікс *-#иц-* у дзеепрыметніку (у адпаведнасці з усходнеславянскім суфіксам *-яч-)*;

невидимаго – ‘нябачанага’, стылістычны стараславянізм – форма роднага склону адзіночнага ліку са стараславянскім канчаткам *-аго* (усходнеславянскі канчатак – *-ого*).

Холми – назоўнік, назоўны склон, множны лік, скланенне на **о*, пачатковая форма – холмъ, у сказе – дзейнік.

Точать – дзеяслоў, інфінітыў – точити, З асобы, множны лік, цяперашні час, 4 клас па асновах інфінітыва і па асновах цяперашняга часу, у сказе – выказнік.

Заданне 2 (варыянты 7 – 25)

У старажытнарускіх тэкстаў падкрэсліць і выпісаць слова, якія захоўваюць фанетычна-арфаграфічныя, марфалагічныя, сінтаксічныя прыкметы жывой народнай гаворкі 11-13 ст. (поўнагалоссе, мяккасць заднезычных, перфект без звязкі, сцягнуты імперфект і іншыя). Выпісаць стараславянізмы, растлумачыць іх прыкметы. Зрабіць марфалагічны разбор выдзеленых старажытнарускіх слоў. Перакласці тэкст на сучасную беларускую мову.

Узор выканання:

Боудеть ли сталъ на разбои безъ вс#ко" свады то за разбойники людъ~ не плат#ть нъ выдад#ть и всего съ женою и съ дѣтми на потокъ а на разгрблени~ аже кто не вложиться# въ дикоую виру томоу людъ~ не помагаютъ нъ самъ платить (Руская праўда па Наўгародской кормчай 1282 г.) [1, с. 14].

Калі будзе хто займацца разбоем без усякай сваркі, то за разбойніка людзі (абшчына) не плаціць, але выдае яго, і з жонкай, і з дзецьмі ён асуджаецца на выгнанне, калі хто не плаціць дзікую виру (грошовая пеня за забойства вольнага чалавека, якая выплачваецца ўсёй абшчынай), таму людзі не дапамагаюць, але сам плаціць.

Боудеть, платить – форма З асобы адзіночнага ліку дзеясловаў цяперашняга часу з мяккім *-ть*;

плат#ть, выдад#ть, помагаютъ – форма З асобы множнага ліку дзеясловаў цяперашняга часу з мяккім *-ть*;

кто – адсутнасць слабога рэдукаванага ъ (старажытнае *къто*).

Стараславянізмы:

разбои, разбойники – пачатковае спалучэнне *ra-* ў адпаведнасці з усздненеславянскім пачатковым спалучэннем *ro-*;

разгрблени~ – пачатковае спалучэнне *ra-* ў адпаведнасці з усздненеславянскім пачатковым спалучэннем *ro-*; няпоўнагалоснае спалучэнне *-ra-* паміж зычнымі, суфікс *-nij-*;

ес#ко" – форма з асобы адзіночнага ліку жаночага роду азначальных займеннікаў з анчаткам *-о"* ў адпаведнасці з усходнеславянскім канчаткам *-oe (-oh)*.

Съ *дѣтьми* – назоўнік, творны склон, множны лік, скланенне на зычны, падтып на **-et-*, пачатковая форма – дѣт#, у сказе – дапаўненне.

Въ *дикоую* (виру) – прыметнік, поўны, якасны ў значэнні адноснага, вінавальны склон, адзіночны лік, жаночны род, пачатковая форма – дикий, у сказе – дапаўненне.

Заданне 3

У старабеларускім тэксле вызначыць:

- фанетычна-арфаграфічныя і марфалагічныя адметнасці;
- падкрэсліць і растлумачыць беларускія моўныя інавацыі (спецыфічныя рысы беларускай мовы, якія пазней сталі моўнай нормай: аканне, яканне, дзеканне, цеканне, зацвярдзенне шыпячых, ў на месцы *в*, *л*, зацвярдзенне *p*, афрыката *дж* і іншыя);
- выдзеліць лексіка-семантычныя разрады слоў (найменні асоб па сацыяльным стане, па прафесіі, па роднасці, назвы жывёл, раслін, назвы адзення і абутку, назвы ежы і напояў, тэмпаральная лексіка, гандлёвая лексіка, найменні дзеянняў і працэсаў, абстрактная лексіка і іншыя);
- запазычанні.

Перакласці на сучасную беларускую мову.

Узор выканання:

Але зарадно поговорылисмы о разныхъ нашихъ интересахъ. И гетая не малая штука – кони дрыганты на стайни держати: давай же имъ въ літо и въ зимѣ овесъ и снно, постелай же што ночь, ховай же для нихъ слугу Ляха, конюшню и маштебра; а з нихъ жадной службы не пытай. А коли жъ еще Ляхъ какъ жеребецъ ржетъ коло дѣвокъ какъ дрыганть коло кобыль, прыйми жъ къ нему двохъ Литвиновъ на стражъ; бо и самъ дѣдко не упилнуеть (Прамова Івана Мялешкі, канец 16 – пачатак 17 ст.) [1, с. 317-318].

Але таксама мы пагутарылі аб розных нашых інтарэсах. І гэта немалая штука – коней дрыгантаў на канюшні трymаць: давай жа ім улетку і ўзімку авёс і сена, сцялі ім кожную ноч, трymай для іх слугу паляка, канюшню і конюха; а з іх ніякай службы не пытай. А калі ж

яшчэ паляк як жарабе ржэ каля дзевак як конь каля кабыл, прымай да яго двух ліцвінаў на ахову. Бо і сам дзед не ўпільнуе.

Арфаграфічныя адметнасці:

наяўнасць **h**: *лhто, въ зimh, chно, маштелhра, dhwokъ, dhdко;*

наяўнасць **щ**: *eще;*

напісанне ѣ на канцы слоў: *разныхъ, въ, ночь, з нихъ, для нихъ, жъ, жеребецъ, какъ, дрыганть, самъ, упилнуетъ.*

Фанетычныя асаблівасці:

мяккасць шыпячых: *нашихъ, еще, жеребецъ, ржетъ, кобыль;*

прыстаўны ѣ: *гетая;*

зацвярдзелы *r*: *зарадно, поговорылисмы, прыйми;*

мяккасць *r*: *интересахъ;*

зацвярдзенне шыпячых: *ночь, коли жъ, прыйми жъ, стражъ;*

няпоўнагалоссе: *стражъ;*

поўнагалоссе: *жеребецъ;*

зацвярдзенне *ц*: *жеребецъ;*

дысіміляцыя: *што.*

Марфалагічныя асаблівасці:

назоўнікі:

родны склон адзіночны лік скланенне на *ő на -а – ляха, маштелhра;

месны склон адзіночны лік скланенне на *ā на -и – на стайнi;

родны склон множны лік скланенне на *ő на -овъ – литвиновъ,

родны склон множны лік скланенне на *ā на -ъ – коло dhwokъ, коло кобыль;

месны склон множны лік на -ахъ – о интересахъ;

дзеясловы:

формы 3 асобы адзіночнага ліку цяперашняга часу на -тъ: *ржетъ, не упильнуетъ;*

утварэнне формаў дзеясловаў прошлага часу па польскім узоры: *поговорылисмы* (1 асоба множны лік);

форма 2 асобы адзіночнага ліку загаднага ладу: *не пытай, постелай, прыйми, ховай;*

формы інфінітыва на -ти: *держати*

Беларускія моўныя інавацыі:

прыстаўны ѣ: *гетая;*

зацвярдзелы *r*: *зарадно, поговорылисмы, прыйми;*

зацвярдзенне шыпячых: *ночь, коли жъ, прыйми жъ, стражъ;*

поўнагалоссе: *жеребецъ;*

зацвярдзенне *ц*: *жеребецъ;*

дысіміляцыя: *што.*

Лексіка-семантычныя разрады слоў:
назвы асоб: *дѣдко*, *литвинъ*, *ляхъ*, *литвинъ*, *маштэлкръ*, *слуга*;
назвы жывёл: *дрыгантъ*, *жеребецъ*, *коны*, *коло кобыль*;
назвы раслін: *овесь*, *сено*;
тэмпаральная лексіка (назвы часавых прамежкаў): *въ лѣто*, *въ зимк*,
ночъ;
назвы будынкаў: *конюшню*, *на стайни*.

Запазычанні:
лацінізмы: *интересъ* (цікавасць)
паланізмы: *дрыгантъ* (коњ-вытворнік), *жадны* (ніякі), *маштэлкръ* (канюшы).

Заданне 4

У беларускамоўных тэкстах, напісаных лацінкай адзначыць спецыфічныя рысы беларускай мовы, якія пазней сталі моўнай нормай: аканне, яканне, дзеканне, цеканне, зацвярдзенне шыпячых, ў на месцы *в*, *л*, зацвярдзенне *p*, афрыката *дж* і іншыя.

Узор выканання:

Jost u mene starye knihi, ležat u nowym kucie. Zawsiody ia tam mnoho wyczytaiu žanockoy psoty, jak iany z uma zwodziut ludey mudrych, a sztobab nas hrysznych k lichu ne pryweli (Ліст да Абуховіча, 1655 г.) [1, с. 440].

Фрыкатыўны *г*: *hrysznych*, *knihi*, *mnoho*;
цеканне: *u kucie*;
у на месцы *в*: *u nowym kucie*;
зацвярдзенне шыпячых: *wyczytaiu*, *žanockoy*;
дзеканне: *zwodziut*;
дысіміляцыя: *sztobab*;
зацвярдзенне *p*: *hrysznych*, *mudruch*, *pryweli*;
асіміляцыя па звонкасці: *zwodziut*;
прыназоўнік з на месцы *с*: *z ita*.

Заданне 5 (варыянты 1 – 10)

Даць анатацыю працы, прысвечанай вывучэнню беларускай мовы.

Заданне 5 (варыянты 11 – 25)

Даць кароткі агляд лінгвістычнай дзеянасці.

Варыянт 1

Заданне 1

Кніжнаславянскі стыль (тып) старажытнарускай мовы (11-13 ст.)

Заданне 2

Чловѣкъ нѣкыи домовитъ иже насади виноградъ и оплотъмъ и огради и ископа въ нѣмъ точило и създа стѣпъ и вѣдасть и дѣлателъ мъ и отиде (Астрамірава Евангелле, 1056-1057) [1, с. 5]

Заданне 3

Кн^{#3} гердэнъ клан#есть^с все^м темъ кто видить сую грамо^т тиє лю^д што ныне живи суть а темъ кто на после приидутъ тѣмъ вѣдомо буди какъ миръ єсмы створи^л промежи мастер# и с ратъманы рижъ^скими и с полочаны и видъбл#ны тако како грамо^т написано тако имъ надо всею землею ^ступити што єсть лотыгольска# земл# какъ не вѣступати с# на туу землю што кн^{#3} кост#нтинъ да^л мастерю ^{съ} своею бра^тею съ своею грамотою и съ печатью како боле на ту землю не поискивати верху того про ту пакость што с# в розмирии створило как имъ ^ вбою сторону отступити што руська# земл# словеть полочъка# ^ тоє земли мастерю и бра^ти его ^ступи^т с всею правдою верху того немечъкому гостю в полочьскую волно еха^т и торгова^т купити и прода^т тако^ж полочано^м и видибл#нину волно гостити в ригу и на го^тскы берегъ а где буде^т кто кому винова^т в том городе правити где тотъ члвкъ живеть инде су^д ему не искати в которои волости члвкъ извинить^с ту єму правда да^т или вина его а старому миру сто#ти кн^{#3} гердэн# тыи^{хъ} кто по не^м буде^т што покле^{па}ни на рѣзне и што словеть лотыгольска# земл# ^ того с# ^ступили с всею правдою мастеръ та^к же бра^т# его ^ступили што слове^т полочьска# земл# со всею правдою сию грамо^т тогды напсана в Ризе коли бъ быль ,а лѣ^т и с и к лѣ^т и д лѣ по рожен бжии дьни за три дни (Грамата князя Гердэня, 1264 г.) [1, с. 39-40].

Заданне 4

Miłostwy panie Obuchowich, a moj łaskawy panie. Z umysłu moiego posylaiu służku naszoho dawnoho, pana Jowchima Howorku, odwieszczajuczy dobroje zdorowie Waszej Miłości, czyli niezdorowie, w jakim, na tot czas, miłostwy Hospod chowat raczyt pośle toho perepudu Moskowskoho. I tak znaiu, szczo nudno Waszej Miłości na żywotie. Nie hniewajsie, twoja miłość, szczo tytułu woiewodzkoho nie dołożyw:

napisawszy ia woiewodoiu Smoleńskim – tob ia sołhał; napisawszy opiat bezwoiewodzkim, toby się Wasza Miłość hniewaw, choć niema za szto (Ліст да Абуховіча, 1655 г.) [1, с. 439-440].

Заданне 5

Кароткая славянская граматыка “Осъмь честии слова, елико глаголемь и пишемь” (“О осмых частыхъ слова”).

Варыянт 2

Заданне 1

Справавая пісьменнасць 10-13 ст.

Заданне 2

~гда же *приближис#* вр̄хм# плодомъ посьла рабы сво# къ д̄ларател~мъ при>ти плоды ~го и имъше д̄ларател~ рабы ~го *ового* биш# *ового* же оубиш# а дроугаго *камениимъ* побиш# (Астрамірава Евангелле, 1056-1057) [1, с. 5].

Заданне 3

Поклонъ ^ ратмановъ ризкихъ и ^ всехъ горож#нъ ко кн#зю вітебському михаилу и ныне пришли предъ насъ наши горож"не и то намъ поведали со великою жалобою котори были зимусь с тобою оу вітебышце как то еси товаръ оу нихъ ^"ль силою и неправдою то было и первое быль оу тебе вдинъ д̄тина нашъ горожанинъ (Грамата рыжан да віцебскага князя Міхаіла, 1300) [1, с. 43]

Заданне 4

Panowie! Każu wam praudu po wielmi mudrych ludiach. Niczoho na swieti hetaia chwila, szto z bołota czyniat zołota, a z zołota bołoto swaimi szalbierskimi mowami. I on panie z praudy niepraudu, a z niepraudy praudu urobił, a szczoby nas, ubohich ludey, nie mieli oszukat y w błazny postrychczy, ale, pokul on toho dokażet, sam kiepem zostaniet. Nadułse w senati kak petuch gałaguckij (Ліст да Абуховіча, 1655 г.) [1, с. 441].

Заданне 5

“Буквар” маскоўскага першадрукара Івана Фёдарава.

Варыянт 3

Заданне 1

Свецка-мастацкая літаратура 11-13 ст.

Заданне 2

Словеса бо еуангельска" пища суть дшмъ нашимъ "же Х^съ многообразыно глагла члвч^скаго ради с^спни" ~гоже славныи ч^стныи домъ цркы им^h~ть искусны строителя *патриархы* еп^спы и ~ph" жei и гумены и вс# црквны" оучител# иже вhрою и ч^стью ближний Бу створиша# и при~млють Стго Дха блг^дть различны" дары оучени" по мhph дара Х^сва (Слова Кірыла Тураўскага на вербніцу, 12 ст., с. 17)

Заданне 3

се " кн^гин# wгльгир^дова" оуль#ни# оуставила є^сми бра^т на црквъ бжииу прчтой испени" те^m"нъщины на го^д по полипе г^шро^ии оув озерище^x на оухане^x со wлексее^вщины а хто име^т тоє закла^{ды}вать або ^ цркви бжье^е" ^далива^т и мъсти^т єми бгъ и прч^ста" ёго мтре в си^и ве^к и в боу^дший ами^н(Укладная грамата княгіні Юліянії царкве ў Азярышчах, 1377) [1, с. 48-49].

Заданне 4

Och jak nieszczaśliwojo žycio majo! Chadžu ja chadžu pieraz caluhenki dzień, aż nohi aniemieli, ruk nie czuwać ad pracy i tapara, a horsz jeszczko ad capa, małaczu ad samych kurey, aż mało szto nie da paudnia jakby sam adzin: prauda szto i żonka pamahała, da szto z jeje za rabota, wiedama żanockaja sprawa, ciuknieć kolka razy capom, aż zaraz jeje licho i biereć ("Камедыя" са зборніка К. Марашэўскага, 18 ст.) [1, с. 446].

Заданне 5

Грэка-славянская граматыка "Абελфотης. Грамматика добраглаголиваго еллинословенскага языка. Совершеннаага искуства осми частей слова Ко наказанию многоименитому російскому роду".

Варыянт 4

Заданне 1

Царкоўнаславянская мова старажытнарускай рэдакцыі.

Заданне 2

Поидемъ съ идущымъ на стр^сть волную возмемъ крестъ свои претерп^hни~мъ страсти вс#ко", wбиды распнемс# браньми ко грhху

оумртвимъ похоти телесны" въскликнемъ wsана въ вышнихъ бл^сгнъ ~си пришедши на муку волную ею же ада попра Адама изведе и смерть попра (Слова Кірыла Тураўскага на вербніцу, 12 ст.) [1, с. 21].

Заданне 3

Стыи wlекshи бы^л снъ ёвфими#но^м моужа прешл#хетного римл#нина оу доми цесарко^м первыи пере^л которымъ три тис#чи детеи сто#ло которыи сноурами золотыми препо#совалис# а роубе шо^лкове wблочи^лс# а тот ёвфими#нъ быль велми милосердныи а на кожноую днину оу ёго домоу три столы оубоги^м сиротамъ перъгримо^м и вдовамъ поставливаны (Жыціе Аляксея, чалавека Божага, канец 15 ст.) [1, с. 92-93].

Заданне 4

Ach jak nieszczašliwy ubłutausia u zakład, czy jaho licha na mianie nahadziła. To chłopcy zwiali, a ciapier paniczy, a czort sam chiba wiedaić szto hetay hadziny budzie, zaprawdy nie uwiedajeć, szto ja ciapier rabić budu, zakładu adraczysia niamóżna, prasić jaho bolszy nie patraplu ("Камедыя" са зборніка К. Марашэўскага, 18 ст.) [1, с. 454].

Заданне 5

"Грамматіка Словенска съвершеннаго искоуства осми частій слова и иных ноуждных. Ново съставленна Л[аўрэнцием] Z[ізаніем]".

Варыянт 5

Заданне 1

Творы Кірылы Тураўскага – узор аратарской мовы 12 ст.

Заданне 2

Досде же слово wкративше пн^сми "ко цвѣты стую црквь вѣнча~мъ и празникъ оукрасимъ Бви хвалословлени~ въслѣмъ Х^са Сптел# нашего възвеличимъ блг^лтию Стго Дха wchн#~ми да радостно празновавше в мирѣ достигнемъ тридневнаго въскр^сни" Га нашего Ись Х^са емуже подобаеть слава съ шцмъ купно и Стмъ Дхмъ всегда и нын# и присно въ вѣ (Слова Кірыла Тураўскага на вербніцу, 12 ст.) [1, с. 21-22]

Заданне 3

Тако хочемъ мы горожане с мѣштеремъ переже како вѣсити воскъ на скалахъ а вамъ чинити тако жъ нъ т#желѣ нашего полу

пуда тотъ товаръ которыи вѣсити на скалахъ а "зыкъ пуск^ати на товаръ а коли товаръ на стану станеть ^ступити прочь (Дагавор Полацка з Рыгай, 1330) [1, с. 47].

Заданне 4

Lisiczka, żouty hrybok,
Slimakou nie baicca;
Nie toczyć jaho czerwiaczok,
Jon u lesie zdarou bliszczycsa
Konik pa polu dureje,
Choć kopy wozić nie dbaje,
Saławiej charaszo pieje,
Samiczku k siebie sklikaje (Ян Чачот) [2, с. 142].

Заданне 5

"Граматіка Славенскія правилное синтагма" Мялеція Сматрыцкага.

Варыянт 6

Заданне 1

"Слова пра паход Ігаравы" – помнік агульнаўходнеславянской літаратуры.

Заданне 2

Въ літо 6669 покладаетъ Офросинья чьстъныи крестъ въ манастыри своеемъ въ цркви святаго Спаса чьстъное дрѣво бесцѣнно есть а кованье его золото и серебро камѣниe и жынчюгъ въ 100 гривнь а да 40 гривнь да нѣ изнесцѣться из манастыря никогда же яко ни продати ни отдати аще се кто прѣслушаетъ. изнесцѣть и отъ манастыря. да не буди ему помощнікъ. чьстъныи крестъ ни въ съ вѣкъ ни въ будущии. и да будетъ проклять *святою* животворящею троицею. и святыми отци... кто же дръзнетъ сътворити се властелинъ. или князь или пискупъ. или игумѣнья. или инъ которыи любо человѣкъ а буду ему клятва си Офросинья же раба Христова сътяжавши крестъ сии. прииметъ вѣчную жизнь съ всіми святыми. господи помози рабу своему Лазорю нареченemu Богъши съдѣлавшему крестъ сии цркви святаго Спаса и Офросини (Надпіс на крыжы Ефрасінні Полацкай, 1161 г.) [2, с. 41-42].

Заданне 3

А немцімъ дати вісчего ^ бірковска заоушн# ^ воску ^ міди ^ олова в соль вісити оу пудныи рімінь ^ бірковська оуз#ти ~моу долга" ^ рубл# дати ~моу долга" а в ризѣ рускому купціві ^ віса дати ~моу ^ бірковска поль овр# ^ воску ^ міди ^ олова ^ хмілю а соль вісити пуднымб рімінемь (Дагавор Полацка з Рыгай, 1330) [1, с. 47].

Заданне 4

Jak to dobre, kali mužyk
Trezwy, haspadarny!
Dla takoho ú celom roku
Żadyn czas nie marny!
Sniehi tajuć, jon harodzić
Kołmi, szto zimoju
I nawaziú i naczesau
Dobroju paroju.
Jość u nieho i łuczywa,
I droú mnoho kletek (Ян Чачот) [2, с. 142].

Заданне 5

“Граматыка словенска” Івана Ужэвіча.

Варыянт 7

Заданне 1

Стара беларуская мова ў Вялікім княстве Літоўскім.

Заданне 2

Въ літо ·S· ФО (S)· ін^ді ·S· глібъ кн#зъ *міриль* м^о по леди ^ тъмуторокан# до кърчева ·Г·И·Д· *с#же* (Надпіс на Тмутараканскім камяні, 1068г.) [1, с. 9].

Заданне 3

Поклонъ ^ ратмановъ ризкихъ и ^ всехъ горож#нъ ко кн#зю вітебському михаилу и ныне пришли предъ насъ наши горож"не и то намъ поведали со великою жалобою котории были зимусь с тобою оу вітебыще как то еси товаръ оу нихъ ^"ль силою и неправдою то было и первое быль оу тебе шдинъ дітина нашъ горожанинъ (Грамата рыжан да віцебскага князя Міхаіла, 1300) [1, с. 43].

Заданне 4

Szum, kryk, homan u karczmie,
Kipić sielskaja družyna,
Piwa, miod, harełku pje,
Az ny kurycca czupryna.
Haspadary za stałom
Hromka hutarku wiaduć,
A Landarka z Landarom,
Miod, harełku razdajuć.
Chłopcy, dzieuki, maładzicy
La paroha hamaniać (В. Дунін-Марцінкевіч “Гапон”) [2, с. 144].

Заданне 5

“Лексиконъ славеноросскій и имен тлькованіе” Памвы Бярынды.

Варыянт 8

Заданне 1

Юрыдычна-справавыя старабеларускія помнікі (14-18 ст.).

Заданне 2

Се азъ мъстиславъ володимиръ снъ държа роуськоу землю въ сво~ кн#жени~ *повелhль* ~смъ сноу сво~моу всеволоду ^дати боуицh стмоу геwгиеvi съ данию и съ вирами и съ продажами и вено вотско~ даже *которыи* кн#зъ по мо~мъ кн#жении почнеть хотhti от"ти у стого гewгии" да бгъ буди за тhмъ и св#та" богородица и тъ стыи гewгии (Грамата вялікага князя Мсціслава Уладзіміравіча, 1130г.) [1, с. 10-11]

Заданне 3

В сей Кнize вси законы и права ими же люде на земли спраповатис# имають пописаны суть В сей Кнize вси лекарства душевные и телесные зусполне знаидете Ти навчение филозофии добронравное "ко любити Бога дл# самого себе И ближнего дл# Бога имамы Ти справа вс#кого собрани# людского и вс#кого града еже верою соединениемъ ласки и згодою посполитое добroe помножено бываетъ Ти научение седми наукъ вызволеныхъ достаточное (Прадмова Ф. Скарыны да ўсёй Бібліі, 1517-1519) [1, с. 106].

Заданне 4

Wiaziesz z hascincam na woliku k torhu wazok drou,
Wiarnieszsia z hascincam i hraszmi damou
Dy szto i paminać.. Mińsk kipieu wiasioły.
Panoczki hulali basz jasny sakoły,
Stary apcior slozku biełym rukawom
(В. Дунін-Марцінкевіч “Вечарніцы”) [2, с. 145].

Заданне 5

“Словарь белорусского наречия” Ивана Насовіча.

Варыянт 9

Заданне 1

Мастацкая літаратура 14-17 ст.

Заданне 2

Правда русьска" ажъ оубъ~ть моужъ моужа то мъстити братоу брата любо вцю любо сну любо браточадоу любо братнюю снви ^же не боудеть кто ~то мъст# то положити за головоу П грвнъ аче боудеть кн#жъ моужъ или тивуна кн#ж# аче ли боудеть роусинъ любо гридъ любо коупецъ любо тивунъ бо"рескъ любо мечникъ любо словенинъ то М грвнъ положити за нь (Руская праўда, 1282 г.) [1, с. 13].

Заданне 3

Хошеши ли имети Граматику Или по рускы говор#чи Грамоту еже добре чести и мовити ичить Знаидеши в зуполной Бивлии јалтыру чти ее Пакли ти с# любить разумети Лоику она же ичить з доводом разознати правду и кривду Чти светого Ёва Или Послани# светого Апостола Павла Аще ли помысливши имети Риторику еже есть Красномовность Чти книги Саломоновы А то суть три науки Словесныс (Прадмова Ф. Скарыны да ўсёй Бібліі, 1517-1519) [1, с. 106-107].

Заданне 4

Bratcy miłyje, dzieci Ziamli-matki maje! Wam afiarujuczy pracu swaju, muszu z wami pahawaryć trochi ab naszaj dol-niadoli, ab naszaj baćkawaj zpradwiecznaj mowie, katoruju my sami, da i nie adny my, a usie ludzi ciomnyje, “muzyckaj” zawuć, a zawietca jana “biełaruskaj” (Прадмова да зборніка Ф. Багушэвіча “Дудка беларуская”) [2, с. 147].

Заданне 5

“Беларуская граматыка для школ” Б. Тарашкевіча

Варыянт 10

Заданне 1

Мова “Літоўскай метрыкі”.

Заданне 2

Правда русьска" аже кто оуби~ть кн#ж# моужа въ разбои в головника не ищуть то вирвную *платити* въ чь~и же върви голова лежить то П грнъ паки людинъ то *сорокъ гравенъ* (Руская праўда, 1282 г., с. 13)

Заданне 3

Восхощеш ли пакъ ичитис# Музики то есть Певницы Премножество стиховъ И песни светыхъ по всей книзе сей знаидеши Любо ли ти є^{ст} имети Аритметики ёже вократце А неомылне считати ичить Четвертии книги Моисеевы часто чти Пакли же имаши предъ очима науку Геометрию еже по руски сказуетс# Земелемерение Чти Книги Ісуса Наивина Естьли Астрономии или звездочети найдеш на початку книи сее о сотворении солнца и месеца и звездъ найдеш во Иисусе Наивине #ко сто"ло солнце на едіном месте за целый день Знаидеш Во книги Цар^{ствъ} (Прадмова Ф. Скарны да ўсёй Бібліі, 1517-1519) [1, с. 107].

Заданне 4

Ja sam kaliś dumaŭ, szto mowa nasza – “mužyckaja” mowa i tolki taho! Ale, pazdaroў Boże dobrych ludcoў jak nauczyli i tolki mianie czytać-pisać, z toj pary ja szmat hdzie byū, szmat czaho widzieū i czytaŭ: i prakanausia, szto mowa naszaja jość takajaž ludzkaja i panskaja jak i francuzkaja, albo niamieckaja, albo I inszaja jakaja (Прадмова да зборніка Ф. Багушэвіча “Дудка беларуская”) [2, с. 147].

Заданне 5

“Лексисъ” Л. Зіланія.

Варыянт 11

Заданне 1

Статуты Вялікага княства Літоўскага, Трыбунал 1581 г.

Заданне 2

А оже кто въс#деть на чю^ж конь не прашавъ то Г грвны аче кто конь погоубіть или оружи~ или порть а заподhсть на търгу и послhдъ позна~ть въ сво~мъ *городh* сво~ *~моу* лицемъ вз#ти а за wбидоу платити ~моу Г грны аже кто позна~ть сво~ что боудеть погоубиль или оукрадено оу него что или конь или порть или скотина то не рьци се мо~ нъ поиде на сводъ кdh *~си вз#ль* сведитес# кто боудеть виноватъ на того татьба снидеть (Руская праўда, 1282 г.) [1, с. 16].

Заданне 3

Аще коханье имаши ведати о военных А о богатырски^х делехъ Чти Книги судеи Или книги Махавеевъ Более и справедливес в нихъ знаидеш нежели Во алекадрии или Во троии Пакли же вократце сведати хощеши много тысячеси летъ Літописецъ Чти Книги Паралипомена Тамъ поченши ^ Адама даже До седехии останочного Цар# Їдина роды положены суть (Прадмова Ф. Скарыны да ўсёй Бібліі, 1517-1519) [1, с. 107]

Заданне 4

Ech skruczu ja dudku!

Takoja zahraju,

Szto ūsim budzie czutka,

Ad kraju da kraju

Oj! To budzie hranie,

Jak na powitanie

I jak na wasele,

Niadola tykiele (Ф. Багушэвіч “Мая дудка”) [2, с. 148].

Заданне 5

Ян Чачот.

Варыянт 12

Заданне 1

Беларуская мова ў 17-18 ст.

Заданне 2

*Оже придеть кръвавъ моуже на дворъ или синь то видока ~моу не искати нъ платитї ~моу продажю Г грн или не боудеть на немъ знамени" то привести ~моу видокъ слово противоу слова а кто боудеть началь томоу платити К кунъ аче же и кръвавъ придетъ или боудеть самъ почаль а *выстоуп#ть* послууси то ~моу за платежъ жже и били аже оударить мечемъ а не оутнетъ на смртъ то Г грвны а самому грвна за раноу (Руская праўда, 1282 г..) [1, с. 13].*

Заданне 3

Потребуеши ли науки и мидрости добрыхъ нравовъ Часто прочитай Книги Їуса Сирахова А притчи Саломоновы Надо все надъ то мы Хр^стиане Ведаючи все науки быти минущие потребуемъ речи вечное Дишного спасени# Чтимы жъ иставичне Светое Євангелие А чтичи е наследимы делы нашего избавител# Їса Хр^ста А тако с помощью его внидемъ в жизнь вечный И въ цар^ство небесное иготованное Їзбранным Божиим (Прадмова Ф. Скарыны да ўсёй Бібліі, 1517-1519) [1, с. 107].

Заданне 4

Nia curajsia mianie, paniczok,
Szto dałoń pakrywajuć mazoli;
Mazol pracawitych znaczok,
Nia zarazie ciabie jon nikoli.
To miadal za trudy i za muku,
Nia chwaroba jakaja z zarazy
(Ф. Багушэвіч "Не цурайся") [2, с. 148].

Заданне 5

Ян Баршчэўскі.

Варыянт 13

Заданне 1

Мова беларускіх летапісаў (14-17 ст.).

Заданне 2

Во мнозхъ же врем#нхъ схли суть словнни по дунаеви гд^h есть ныне оугорьска земл# и болгарьска ^ тхъ словннь разидашас# по землh и прозвашас# имены своими гдh сходше на которомъ мhстh "ко пришедшe сходша на рhцh марава и прозвашася морава а друзии чеси нарекоша а се ти же словнни хровате бhлии и сербъ и хорутане волхомъ бо нашедшемъ на словнни на дунаиски" сходшемъ и

насил#щемъ имъ словhни же wви пришедшe сhдоша на вислh и прозваšas# л#хове (Аповесць мінulых гадоў па Лаўрэнцеўсім спісу, 1377 г.) [1, с. 22-23].

Заданне 3

Прото годитс# и намъ всhмъ мhтис# къ тому самымъ, абы есмо тоё неизъреченоe ласки вд#чни были слово Божiе обhма "ко мов#ть риками прин#ли держали, по ёму жили, и иныхъ къ нему приводили. А ижъ жатва многа, дhлатель мало, того дл# азъ недостоинъ, ^ сты# церкви служителей наменшии, сiю книжку ^ бжтвенныхъ писаній събрахъ и написахъ. Абы всi слова божi# и истинны разуменiя жаждущii мhли, чого бы с# и сами ичили и дhтокъ своихъ научали (Прадмова С. Буднага да “Катэхiзiса”) [1, 1562, с. 140-141].

Заданне 4

Dzieciuki! Minuło uže toje, kali zdawało sia usim, szto mużyckaja ruka zdasce tolko da sachi – ciepier nastau taki czas, szto my sami możem pisaci, i pisaci takuju praudu sprawiedliwu jak Boh na niebie! O, zahremić nasza prauda i jak małanka pierieleći pa swieci! (“Мужыцкая праўда” К. Каліноўскага) [2, с. 151].

Заданне 5

Пётр Шпілеўскі.

Варыянт 14

Заданне 1

Гісторыка-мемуарная літаратура 14-18 ст. (“Баркалабаўскі летапiс”, “Дыярыуш” Філіповiча, “Дзённiк” Еўлашоўскага).

Заданне 2

А ^ thхъ л#ховъ прозваšas# пол#не л#хове друзии лутичи ини мазовшане ини помор#не тако же и ти словhне пришедшее и сhдоша по днihpру и нарекоšas# пол#не а друзии древл#не зане сhдоша в лhchхъ в друзии сhдоша межю припетью и двиною и нарекоšas# дреговичи рhчки ради “же втечеть въ двину им# немъ полота ^ се” прозваšas# полочане (Аповесць мінulых гадоў па Лаўрэнцеўсім спісу, 1377 г.) [1, с. 23].

Заданне 3

Знаю то є ижъбы потребы сюю наику достаточнеи выписати, але тако и часть и приименіс наше знесло. А ве^д же напотомъ естли будеть Божїа вол# может с# ширеи и другое исправити. Наболеи четверта# часть се є^с о стомъ кр^сщеніи, и о вечери сына Божіего, помыслити можемъ опричную книжку выпистити ласка г^сда нашего Іс Ха съ всими вѣрными аминь. Писанъ и Клецку по^д лѣты въплощенія г^сда и спаса и бга нашего Іс Ха А Ф К В юніа I дн# (Прадмова С. Буднага да “Катэхізіса”, 1562) [1, с. 140-141].

Заданне 4

Mało taho szto z muzyka dzieruć na usiakije padatki astatniu kaszulu, mało taho szto nikoli nie možesz dabici sia da kuska chleba, a usio szto zarobisz addaci musisz czort wiedaje kamu i czort wiedaje na szto, mało taho, kažu, szto žycio naszeje horsze sabaczoho – no skażecie maje mileńkije czy jest pamiež nami chto.. kab nie apłakiwau jeszcze albo swaho syna, albo swaho brata (“Мужыцкая праўда” К. Каліноўскага) [2, с. 151-152].

Заданне 5

Пётр Бузук.

Варыянт 15

Заданне 1

Мова перакладных рыцарских аповесцей 14-18 ст.

Заданне 2

Словѣни сідоша вколо езера илмер# прозвашиас# своимъ им#немъ и сдѣлаша градъ и нарекоша новъгородъ а друзии сідоша по деснѣ и по сили по сунѣ и нарекоша сіверъ тако разидес# словѣнъский "зыкъ тѣм же и грамота прозвашиас# словѣнська" (Аповесць мінулых гадоў па Лаўрэнцьеўсім спісу, 1377 г.) [1, с. 23].

Заданне 3

Которы^м вѣщаемъ wte^н выдаочы девъку свою заму^ж маєть w^баровати и ^впѣнити записа^не вена ^ з"т". Тэ^ж иста^вуемъ ижъ кожды^з вѣтавати^л того па^нства которогож^ж ко^лве будеть стану выдаочы девъки свою замужъ и даочы за нею посагъ а^лбо выпра^ву по^дле доброе воли

свое напе^рве' нижли де^вку выдасть мае^{тъ} ^ з"т" вз"ти запись по^д печатю его и по^д печа^тми люде' добрыхъ которы^м w^н на трэте' части име^н" своего лежачого wны' посагъ а^лбо выпра^ву совите вписати мае^{тъ} потому^ж "ко нижэ' вписано (Статут Вялікага княства Літоўскага 1566 г.) [1, с. 147].

Заданне 4

Waźmiem sia Dzieciuki za ruki I dziarżem sia razom! A kali pany schoczuć trymać z nami, tak niechaj že robiać pa świętej sprawiedliwości: bo kali inaczej – tak czort ich pabiry! Muzyk pakul zdużaje trymaci kosu I sakieru, baranić swaho patrapić i u nikoho łaski prasić nie budzie ("Мужыцкая праўда" К. Каліноўскага) [2, с. 151].

Заданне 5

Яўхім Карскі.

Варыянт 16

Заданне 1

Творы палітычнай сатыры старабеларускага перыяду (15-17 ст.).

Заданне 2

Въ літо 6669 покладаеть Офросинья чьстъныи крестъ въ манастыри своеи въ цркви святаго Спаса чьстъное дрѣво бесцѣнно есть а кованье его золото и серебро камінье и жънчюгъ въ 100 гривнъ а да 40 гривнъ да нѣ изнесцяться из манастыря *никогда* же яко ни продати ни отдати аще се кто прыслушаетъ. изнесцть и отъ манастыря. да не буди ему помошнікъ. чьстъныи крестъ ни въ съ вѣкъ ни въ будущии. и да будеть проклять святою *животворящую* троицею. и святыми отци... (Надпіс на крыжы Ефрасінні Полацкай, практыкум, 1161 г.) [1, с. 41-42].

Заданне 3

А пакли wte^н выдаючи де^вку замужъ пере^д выда^немъ ее вена и wправы ^ з"т" своего не wde^ржа^л такова" девъка по смѣ^рти мужа своего внесе^н тарти^т хот" бы и великую суму з собою внесла. А ве^джэ прэ^д се "ко шл"^хт"^нцэ дети а^лбо бли^зские пови^нни будуть за вено дати три^лцать копъ гршэ' еслі бы заму^ж пошла а гдѣ бы заму^ж пойти не хотела то^гды межи де^тми и бли^зскими и име^ню му^жнемъ будеть ро^вную

часть име^н держати а^ж до сме^рти свое (Статут Вялікага княства Літоўскага 1566 г.) [1, с. 147].

Заданне 4

Panowie! Każu wam praudu po wielmi mudrych ludiach. Niczoho na swieti hetaia chwila, szto z bołota czyniat zołota, a z zołota bołoto swaimi szalbierskimi mowami. I on panie z praudy niepraudu, a z niepraudy praudu urobił, a szczoby nas, ubohich ludey, nie mieli oszukat y w błazny postrychczy, ale, pokul on toho dokażet, sam kiepem zostaniet. Nadułse w senati kak petuch gałaguckij (Ліст да Абуховіча, 1655 г.) [1, с. 441].

Заданне 5

Браніслаў Тарашкевіч.

Варыянт 17

Заданне 1

Рэлігійная літаратура 14-18 ст.

Заданне 2

Съ зарания до вечера съ вечера до свѣта летять стрѣлы каленые гrimлють сабли о шеломы *трещать* копия харалужныя въ полѣ **незнаем** среди земли Половецкыи чръна земля подъ копыты костьми была посвяяна а *кровию* польяна тугою взыдоша по Руской земли что ми шумить что ми звенить далече рано предъ зорями Игорь плъкы заворачает жаль бо ему мила брата Всеволода (Слова пра паход Ігаравы, 12 ст.) [3, с. 35].

Заданне 3

Король Мей"душ быль великии час не женившы с# после королевое Єлишбелы. Потом вз#ль королевну з Малое земли за себе; wha"пани была досыт цудъна. А коли wha была прышла, в тот час было Трыщану сем літъ. А быль так цудныи, иж на свѣте не было ёму ровни, только Анцэлот. А быль у мачохи ёго сын, и wha видѣла Трыщана так хорошого и борздо ростучи, боঃчыс#, ижъ подъ ее сыном взметь панство (Аповесць аб Трыстане, 16 ст.) [1, с. 173].

Заданне 4

Miłostwy panie Obuchowich, a moj łaskawy panie. Z umysłu moiego posylaiu służku naszoho dawnoho, pana Jowchima Howorku, odwieszczajuczy dobroje zdorowie Waszej Miłości, czyli niezdorowie, w

jakim, na tot czas, miłostwy Hospod chowat raczyt pośle toho perepudu Moskowskoho. I tak znaiu, szczo nudno Waszej Miłości na żywotie. Nie hniewajsie, twoja miłość, szczo tytułu woiewodzkoho nie dołożyw: napisawszy ia woiewodoiu Smoleńskim – tob ia sołhał; napisawszy opiat bezwoiewodzkim, toby się Wasza Miłość hniewaw, choć niema za szto (Ліст да Абуховіча, 1655 г.) [1, с. 439-440].

Заданне 5

Уладзіміра Дубоўка.

Варыянт 18

Заданне 1

Беларускі тып царкоўнаславянскай мовы; “Чэцця” Бярозкі.

Заданне 2

Бишася день бишася другій третъяго дни къ полуудниу падоша *стязи* Игоревы ту ся брата разлучиста на брезѣ быстрой Каялы ту кровавого вина не доста ту пиръ докончаша храбрии русичи сваты попоиша а сами полегоша за землю русскую ничить *трава* жалощами а древо с тугою къ земли преклонилось (Слова пра паход Ігаравы, 12 ст.) [3, с. 35].

Заданне 3

Потомъ направила трутизну у фляшу серебреную в питьеи поставила у головахъ в ложи, и вдна панна носила королевича сына ее, ушла в ложницу, а дит# почало плакати. И видѣвшы дѣвка вино у фл#шы свѣтло, вз#вши напоила дит#, а и кгды дит# напоила, тогож час умерло. И дѣвка видѣвшы закрычала плачом великим, и зѣхло с# множество людеи и вбачыли дит# вмерлое, говорыли дѣвцэ: Ты съмерти заслужыла иж королевича уморыла (Аповесць аб Трыстане, 16 ст.) [1, с. 173-174].

Заданне 4

Lisiczka, żouty hrybok,
Slimakou nie baicca;
Nie toczyć jaho czerwiaczok,
Jon u lesie zdarou bliszczycza
Konik pa polu dureje,
Choć kopy wozić nie dbaje,
Saławiej charaszo pieje,

Samiczku k siebie sklikaje (Ян Чачот) [2, с. 142].

Заданне 5

Вацлаў Ластоўскі.

Варыянт 19

Заданне 1

Друкаваныя рэлігійныя кнігі 14-18 ст.

Заданне 2

Уже бо братие не веселая година въстала уже пустыни силу прикрыла въстала обида въ *силахъ Даждьбожа* внука вступила дѣвою на землю Трояню въсплескала лебедиными крылы на синѣмъ море у Дону плещучи упуди жирня времена усобица княземъ на поганыя погыбе рекоста бо братъ брату се мое а то мое же и начаша князи про малое се великое *мльвити* а сами на себѣ крамолу ковати а погании съ всхъ странъ приходжаху съ побѣдами на землю Рускую.. (Слова пра паход Ігаравы, 12 ст.) [3, с. 35-36].

Заданне 3

Трышанъ прышоль и пал на колѣне своємъ и на королевы поклонилъ с# з великою покорою просечы в него ўднаго дару. А король ёго миловал большъ нижли сам себе, и не домыслилъ с# aby мѣл о королевои просити. И король рек: Не проси, але сам взми, ничего ти мною не заборонено. Трышан тоє чуль и велми покорне и вд#чне под#ковал ѿтцу своему и рекъ: Пане, ты-с ми даль королевое живот, покорне т# прошу абысь еи отпустил гневъ, которыи маешъ на нее, не радъ бых то вид#ль абы мо" мачоха и мо" пани умерла тымъ вѣчаемъ(Аповесць аб Трыстане, 16 ст.) [1, с. 175].

Заданне 4

Och jak nieszczaśliwojo žycio majo! Chadžu ja chadžu pieraz caluhenki dzień, aż nohi aniemieli, ruk nie czuwać ad pracy i tapara, a horsz jeszczko ad capa, małaczu ad samych kurey, aż mało szto nie da paudnia jakby sam adzin: prauda szto i żonka pamahała, da szto z jeje za rabota, wiedama żanockaja sprawa, ciuknieć kolka razy capom, aż zaraz jeje licho i biereć (“Камедыя” са зборніка К. Марашэўскага, 18 ст.) [1, с. 446].

Заданне 5

Сцяпан Некрашэвіч.

Варыянт 20

Заданне 1

Палемічна рэлігійная літаратура 14-18 ст.

Заданне 2

Жены руския въсплакашась аркучи уже намъ своихъ милыхъ ладъ ни мыслию смыслити ни думою сдумати ни очима съглядати а зата и сребра ни мало того потрапати а *въстона* бо братие Киевъ тугою а Черниговъ напастыми тоска разлияся по Руской земли печаль жирна тече средь земли Рускыи а князи сами на себе крамолу коваху а погании сами побѣдами нарищуще на Рускую землю емляху дань по бѣлѣ отъ двора (Слова пра паход Ігаравы, 12 ст.) [3, с. 36].

Заданне 3

И встал ѿдин кухарь и вз#ль головню горачую и вдарыл Бово по голове и всю гуню ему ѿпалилъ; и Бово был велми жалостен, а вз#л головню и вдарыл кухара по голове, ѿн пал мертвъ, а мозок и ѿчы єму выскочыли; и другого вдарыл, ѿдин ѿсталъ, и вси вонь побегли, а тому бокъ выбиль. И пошол Бово на палац и стретил ѿдного двор#нина и рече Бову: Даи ти Бог зло, чому єси убил кухара? И рече Бово: Пане, выслушай м#: " в них просиль дл# Бога, а ѿнъ м# вдарыл головнею и всего м# зъжогъ, а " с# єму боронил. Не мей ми за зле (Аповесць аб Баве, 16 ст.) [1, с. 180-181].

Заданне 4

Szum, kryk, homan u karczmie,
Kipić sielskaja družyna,
Piwa, miod, harełku pje,
Az ny kurycca czupryna.
Haspadary za stałom
Hromka hutarku wiaduc,
A Landarka z Landarom,
Miod, harełku razdajuć.
Chłopcy, dzieuki, małaczicy
La paroha hamaniać (В. Дунін-Марцінкевіч “Гапон”) [2, с. 144].

Заданне 5

Язэп Лёсік.

Варыянт 21

Заданне 1

Перакладныя рэлігійныя творы 14-18 ст.

Заданне 2

О Бояне соловиу стараго времени абы ты *cia* плъкы ущекоталь скача славиу по мыслену древу летая умомъ подъ облакы свивая славы оба полы сего *времени* рища въ тропу Троянью чресъ поля на горы пн̄ти было пн̄снъ Игореви того внуку не буря соколы занесе чрезъ поля *широкая* галици стады бн̄жать къ Дону великому чи ли въспн̄ти было вн̄шчай Бояне Велесовъ внуче комони ржуть за Сулою звенить слава въ Кыевѣ трубы трубяць въ Новыградѣ стоять стязи въ Путівлѣ (Слова пра паход Ігаравы, 12 ст.) [3, с. 36].

Заданне 3

Кгды Атыл# довhдал с#, же Аэцыусъ и Тразымундъ и іншыє непры"тели где хоtль розехали с#, дивна" речъ "къ с# с того большei нижли прыстало пышниль, розумhючи, иж вжо рымскoe воиско на потом не мhло смhти выходити против ёму, а за разомъ whныe пышные слова пчоал мовити, иж звhзы перед ними падають, земл# дрыжыть, а иж ест молотом всего свhта. Потомъ з великое хлубы а w собh мниман", рассказал "ко был пустэлник рэк, абы его звано бичом божым, а тотъ тытуль до листов прыкладано (Гісторыя ab Атыле, 16 ст.) [1, с. 187].

Заданне 4

Bratcy miłyje, dzieci Ziamli-matki majej! Wam afiarujuczy pracu swaju, muszu z wami pahawaryć trochi ab naszaj dol-niadoli, ab naszaj baćkawaj zpradwiecznaj mowie, katoruju my sami, da i nie adny my, a usie ludzi ciomnyje, “mużyckaj” zawić, a zawietca jana “biełaruskaj” (Прадмова да зборніка Ф. Багушэвіча “Дудка беларуская”) [2, с. 147].

Заданне 5

Максім Гарэцкі.

Варыянт 22

Заданне 1

Беларуска-іншаславянскі сінкрэтызм (узаemадзеяне) мовы выданняў Ф. Скарыны.

Заданне 2

Игорь ждетъ *мила* брата Всеволода и рече ему буй туръ Всеволодъ одинъ братъ одинъ свѣтъ свѣтлый ты Игорю оба есвѣ Святославичя сѣдлай брате свои брѣзыи комони а мои *ти* готови осѣдлани у Куръска напереди а мои ти куряни свѣдоми къмети подъ трубами повити подъ шеломы възлѣлїяни конецъ копия въскрѣмлени пути имъ вѣдоми яругы имъ знаеми луци у нихъ напряжени тули отворени сабли изъострени сами скачуть акы сѣрый вльци въ полѣ *ищучи* себе чти а князю славѣ (Слова пра паход Ігаравы, 12 ст.) [3, с. 29].

Заданне 3

Некоторого часу поехал кнзъ великии Гидимин зъ столца своег с Кернова в ловы за п#ть миль за реку Велью, и находит и пущы гору красную дубровами и ровнинами wбл#глую и сподобалос# єму вельми и wh тамъ поселилс# и заложыль город и назоветь им# єму Троки гдѣ тепер Старыѣ Троки и с Кернова перенесеть столец свои на Троки и в малых часехъ поехалъ после того кнзъ великии Кгидимин в ловы ^ Трок за четыри мили инаидеть гору красную над рекою Вилнею на которой знаидет звера великого тура и вбѣть его на тои горе гдѣ теперъ зовут Тур# гора (Летапіс па спісу Рачынскага, 16 ст.) [1, с. 194].

Заданне 4

Ja sam kaliś dumaŭ, szto mowa nasza – “mużycka” mowa i tolki taho! Ale, pazdaroў Boże dobrych ludcoў jak nauczyli i tolki mianie czytać-pisać, z toj pary ja szmat hdzie byū, szmat czaho widzieū i czytaj: i prakanausia, szto mowa naszaja jość takajaž ludzkaja i panskaja jak i francuzkaja, albo niamieckaja, albo I inszaja jakaja (Прадмова да зборніка Ф. Багушэвіча “Дудка беларуская”) [2, с. 147].

Заданне 5

Якуб Колас.

Варыянт 23

Заданне 1

Беларускамоўная публіцыстыка ў 19 ст.

Заданне 2

Тогда въступи Игорь князь въ злато стремень и похва по чистому полю солнце ему тъмою путь заступаше ношъ стонущи ему грозою птичъ убуди свистъ звѣринъ въста збися дивъ кличетъ връху древа велить послушати земли незнаемъ Вльзъ и Поморию и Посулию и Сурожу и Корсуню и тебѣ Тымутороканьскага бльванъ а половци неготовыми *дорогами побѣгаша* къ Дону великому крычатъ тѣлѣгы полунощы рци лебеди роспущени (Слова пра паход Ігаравы, 12 ст.) [3, с. 30].

Заданне 3

Въсе можемъ своимъ шкомъ лацно вбачити,
Дольжыню и шырокость, шниромъ позначити
И человека можемъ, познати по твары,
Если въ собе не маеть лишнєе привары.
Але где цнота собе, вбрала вселость,
Тамъ ростропъ есть до всего и мижъска# смелость.
Котора# зацные, завжды домы биди,
И клеиноты родаєсть, тыми слынить люди.
Бо такие николи зъ света не изъходеть,
Але вдинъ по дригомъ, во веки слави плодеть
(Эпіграма А. Рымшы на герб Л. Сапегі, 2 палова 16 ст.) [2, с. 87].

Заданне 4

Ech skruczu ja dudku!
Takoja zahraju,
Szto ўсім budzie czutka,
Ad kraju da kraju
Oj! To budzie hranie,
Jak na powitanie
I jak na wasele,
Niadola tykiele (Ф. Багушэвіч “Мая дудка”) [2, с. 148].

Заданне 5

Аляксандр Рыпінскі.

Варыянт 24

Заданне 1

Нашаніўскі перыяд у развіцці беларускай літаратурнай мовы.

Заданне 2

Ігорь къ Дону вои ведеть уже бо бѣды его пасеть *птицъ* по дубилю вльци грозу въсрожатъ по яругамъ орли клектомъ на кости звѣри зовутъ лисици брешутъ на чръленыя щиты о Руская земле уже за *шеломянемъ* еси дльго ночь мръкнетъ заря свѣтъ запала мъгла поля покрыла щекотъ славий успе говоръ галичъ убуди русичи великая поля чрълеными щиты прегородиша ищучи себѣ чти а князю славы (Слова пра паход Ігаравы, 12 ст.) [3, с. 30].

Заданне 3

И то, милостивые панове, не мала шкода, слуги ховаемъ Ляхи: давай же іemu сукню хвалендышовую, корми жъ іего тлусто; а зъ нихъ службы не пытай, - и только убравшися, на высокихъ подковкахъ до дѣвокъ дыблे и ходыть, а зъ великого кубка трубить: ты пане за соль, а слуга собѣ за столъ; ты борщикъ, а слуга за пукатую штуку мяса; ты за фляшку, а онъ за другую, а коли слабо держышъ, то онъ и ту зъ руку вырветъ! Только пильнуешь: скоро зъ дому ты, то онъ моучкомъ прыласкается до жонки. И такого чортополоха зъ Нѣмцами выгнаты, што до насъ влізли противъ праву нашему (Прамова Івана Мялешкі, канец 16 – пачатак 17 ст.) [1, с. 317].

Заданне 4

Nia curajsia mianie, paniczok,
Szto dałoń pakrywajuć mazoli;
Mazol pracawitych znaczok,
Nia zarazie ciabie jon nikoli.
To miadal za trudy i za muku,
Nia chwaroba jakaja z zarazy
(Ф. Багушэвіч “Не цурайся”) [2, с. 148].

Заданне 5

Іван Нядзёшаў.

Варыянт 25

Заданне 1

Беларуская літаратурная мова ў 19 ст.

Заданне 2

Да нѣ изнесціться из манастыря никогда же яко ни продати ни отдати аще се кто прыслушаетъ. изнесціть и отъ манастыря. да не буди ему помошнікъ. чистыны крестъ ни въ съ вѣкъ ни въ будущии. и да будетъ проклять святою животворящею троицею. и святыми отци... кто же дръзнетъ сътворити се *властелинъ*. или князь или пискупъ. или игумѣнъ. или инъ которыи любо человѣкъ а буду ему клятва си Офросинъя же раба Христова сътяжавши крестъ сии. приеметъ вѣчную жизнь съ всѣми святыми. господи *помози* рабу своему Лазорю *нареченему* Богъши съдѣлавшему кръсть сии цркви святаго Спаса и Офросинъи (Надпіс на крыжы Ефрасінні Полацкай, 1161 г., [2, с. 41-42]

Заданне 3

Артыкиль В. В мижобоістве межі людми простого стані.

Тежъ іставиємъ, естли бы члвкъ простого стані другого человека тежъ простого стані не шл"хтича на смерть забиль тогды за доводомъ стороны жалиуюче при постіпкахъ правныхъ в семъ статите вписаныхъ и за присегою стороны поводовое само третьего сторона вбвинена# горломъ карана, а головщина з має^тности его рихомое водле стані єго заплачона бытии має^т томи коми водле права належати бидеть (Статут Вялікага княства Літоўскага 1588 г.) [1, с. 224-225].

Заданне 4

Waźmiem sia Dzieciuki za ruki I dziarżem sia razom! A kali pany schoczuć trymać z nami, tak niechaj że robiać па свіетеj sprawiedliwości: bo kali inaczej – tak czort ich pabiry! Muzyk pakul zdużaje trymaci kosu I sakieru, baranić swaho patrapić i u nikoho łaski prasić nie budzie (“Мужыцкая праўда” К. Каліноўскага) [2, с. 151].

Заданне 5

Друкарская дзейнасць Швайпольта Феоля.

Крыніцы даследавання

1. Хрэстаматыя па гісторыі беларускай мовы: у 2 ч. / склад. У. В. Анічэнка [і інш.]; пад рэд. Р. І. Аванесава. – Вучэб. дапаможнік для студ. філал. фак. вну. – Ч. 1. – Мінск: Выдавецтва акадэміі навук Беларускай ССР, 1961. – 537 с.
2. Красней, В. П. Практыкум па гісторыі беларускай літаратурнай мовы: вучэб. дапаможнік для філал. фак. ВНУ. / В. П. Красней, Л. М. Шакун. – 2-е выд., дапрац. – Мінск: выд-ва “Універсітэтэцкае”, 1986. – 207 с.
3. Слово о полку Ігореве. – М.: Художественная литература, 1987. – 222 с.

Літаратура

Асноўная

1. Анічэнка, У. В. Гістарычная лексікалогія ўсходнеславянскіх моў / У. В. Анічэнка. – Гомель: ГДУ імя Ф. Скарыны, 1978. – 68 с.
2. Анічэнка, У. В. Гістарычная фанетыка ўсходнеславянскіх моў / У. В. Анічэнка. – Гомель: ГДУ імя Ф. Скарыны, 1984. – 79 с.
3. Баханькоў, А. Я. Гістарычная лексікалогія беларускай мовы / А. Я. Баханькоў [і інш.]. – Мн.: Навука і тэхніка, 1970. – 337 с.
4. Булыка, А. М. Даўнія запазычанні беларускай мовы / А. М. Булыка. – Мінск: Навука і тэхніка, 1972. – 380 с.
5. Булыка, А. М. Гістарычная марфалогія беларускай мовы / А. М. Булыка. – Мн.: Вышэйшая школа, 1979. – 368 с.
6. Жураўскі, А. І. Гісторыя беларускай літаратурнай мовы: у 2 т. Т. 1. / А.І. Жураўскі. – Мн.: Навука і тэхніка, 1967. – 372 с.

7. Крамко, І. І. Гісторыя беларускай літаратурнай мовы: у 2 т. Т. 2. / І. І. Крамко, А. К. Юрэвіч, А. І. Яновіч. – Мн.: Навука і тэхніка, 1968. – 340 с.
8. Можейко, Н. С. Древнерусский язык / Н.С. Можейко, А.П. Игнатенко. – Мн.: Выш.школа, 1988. – 287 с.
9. Шакун, Л. М. Гісторыя беларускай літаратурнай мовы: вучэб. дапам. для филал. фак. вну. / Л.М. Шакун. – 2-е выд., перапрац. – Мн.: Выд-ва «Універсітэцкае», 1984. – 319 с.
10. Шакун, Л. М. Нарысы гісторыі беларускай літаратурнай мовы / Л.М. Шакун. – Мн.: Дзярж. вуч.-пед. выд-ва Міністэрства асьветы БССР, 1960. – 340 с.
11. Сямешка, Л. І. Курс беларускай мовы / Л.І. Сямешка, I.P. Шкраба, З.І. Бадзевіч. – Мн.: Вышэйшая школа, 1996. – 284 с.
12. Янкоўскі, Ф.М. Гістарычна граматыка беларускай мовы / Ф.М. Янкоўскі. – Мн.: Вышэйшая школа, 1989. – 300 с.

Дадатковая

13. Анічэнка, У. В. Беларуска-ўкраінскія пісьмова-моўныя сувязі / У. В. Анічэнка. – Мн.: Навука і тэхніка, 1969. – 215 с.
14. Анічэнка, У. В. Беларуска-іншаславянскі сінкрэтызм мовы выданняў Францыска Скарыны / У.В. Анічэнка, А.І. Жураўскі. – Мн.: Навука і тэхніка, 1988 – 36 с.
15. Анічэнка, У. В. Мовы ўсходніх славян / У.В. Анічэнка. – Мн.: Вышэйшая школа, 1989. – 215 с.
16. Василенко, И. А. Историческая грамматика русского языка / И. А. Василенко. – М.: Учпедгиз, 1956. – 270 с.
17. Горшкова, К. В. Историческая грамматика русского языка / К. В. Горшкова . – М.: Высшая школа, 1981. – 358 с.
18. Иванов, В. В. Историческая грамматика русского языка / В. В. Иванов. – М.: Высшая школа, 1984. – 402 с.
19. Янович, Е.И. Историческая грамматика русского языка / Мн.: Наука, 1962. – 246 с.
20. Александрыя / склад. У. В. Анічэнка. – Мн.: Выдавецтва Акадэміі навук БССР, 1962. – 366 с.

Вучэбнае выданне

Хазанава Кацярына Львоўна

ГІСТОРЫЯ БЕЛАРУСКАЙ ЛІТАРАТУРНАЙ МОВЫ

заданні да контрольных работ

Падпісана ў друк . Фармат 60x84 1/16. Папера пісчая № 1.
Друк афсетны. Гарнітура Таймс. Умоўн.-друк. арк. .
Ум.-выд. арк. . Тыраж 50 экз.

Установа адукацыі
“Гомельскі дзяржаўны ўніверсітэт
імя Францыска Скарыны”

246019, г. Гомель, вул. Савецкая, 104.

Аддрукавана на рызографе з арыгінала-макета ўстановы адукацыі
“Гомельскі дзяржаўны ўніверсітэт
імя Францыска Скарыны”